

Romanja v daljne in bližnje kraje v srednjem in novem veku

Izveček

Prispevek obravnava romanja v daljne in bližnje kraje kot eno od oblik ljudske pobožnosti v srednjem in novem veku. Kristjani so na božjo pot odhajali, da bi se spokorili za grešno življenje in prosili za blagor duše. Vzrok za romanje je bila lahko tudi dana zaobljuba. Poleg romanj v oddaljene kraje (Jeruzalem, Rim, Loreto, Santiago de Compostela, Köln, Aachen, Trier ...), ki so bila povezana z velikimi finančnimi vložki in so si jih lahko privoščili le bogatejši, so slovela tudi romanja k domačim svetiščem, ki so bila navadno krajša in so trajala le nekaj dni. Romarji so v romarska središča prinašali votivne darove, domov pa odnašali najrazličnejše devocionalije kot spomin na opravljeno božjo pot in blagoslov zase, bližnje, svoje delo, polja in živino.

Abstract

Pilgrimage far and near in the Middle and Modern Ages

The contribution deals with pilgrimage to distant and nearby places as one of the forms of popular piety in the Middle and Modern Ages. Christians went on pilgrimage in order to atone for a sinful life and to ask for blessing of the soul. Pilgrimages could also be undertaken because of a vow. In addition to pilgrimage to distant places (Jerusalem, Rome, Loretto, Santiago de Compostela, Cologne, Aachen, Trier etc.), which involved large financial investments and could only be afforded by the rich, there were also pilgrimages to local shrines, which were normally shorter, lasting only a few days. Pilgrims brought votive gifts to the pilgrimage centres and took home with them a wide variety of devotionalia as a memento of the performed pilgrimage and a blessing for themselves, their families, their work, fields and livestock.

Romanje je eno najstarejših oblik potovanja posameznika oziroma skupine vernikov na določen kraj ali k določenemu svetišču, pri katerem si obetajo posebno božjo pomoč. Romanja so bila izraz in potrditev vere, prošnja in zahvala, iskanje resnice in miru, želje po prerobenju in notranjem spreobrnjenju, obenem pa tudi družabni dogodek. Božjepotništvo ni lastno samo krščanstvu, poznajo ga vse svetovne religije. Obiskovanje svetih krajev so poznali že v prazgodovini in antiki. Pomen romanja ni samo v tem, da človek potuje proti svetemu mestu, ampak da se tam pusti nagovoriti in s svetim stopi v stik prek vidnih otipljivih znamenj – svetih podob in relikvij. Ob tem se mora pri romarju razviti zavest, da njegova povezanost s svetim traja in ga v vsakdanjem življenju spremlja tudi po koncu romanja.¹

Začetki krščanskih romanj segajo v 4. stoletje, v čas zmage krščanstva nad poganstvom. To je bil dolgotrajen proces, ki se je začel, ko je cesar Konstantin Veliki (306–337) z Milanskim ediktom leta 313 razglasil versko svobodo, zaključil pa v času vlade cesarja Teodozija Velikega (379–395), ki je prepovedal vse poganske kulte in krščanstvo razglasil za edino uradno državno religijo. Takrat so številni kristjani začeli romati na grobove apostolov in mučencev v Rim in ostale svetopisemske kraje, kjer je živel, umrl in vstal od mrtvih Jezus Kristus.

Kristjani so na božjo pot odhajali, da bi se spokorili za grešno življenje in prosili za odpuščanje grehov ter blagor lastne duše, duše staršev, zakoncev, otrok, sester in bratov, sorodnikov in prijateljev. Vzrok za romanje je bila lahko tudi dana zaobljuba, npr. za rešitev iz nevarnosti, ozdravljenje, srečno vrnitev ipd. Prav tako je moral na božjo pot vsak, ki je storil večji greh in mu je bilo romanje naloženo za pokoro.

Cerkev romanj na splošno ni ukazovala, ampak zgolj priporočala. Obsojala in prepovedovala je vsako zlorabo in nered na božjih poteh, medtem ko je romanje kot izraz pobožnosti in žive vere vedno zagovarjala ter branila. Osnovni motiv romanja je bil verski, medtem ko so se že zelo zgodaj pojavili tudi drugi vzgibi, kot so želja po potovanju in pustolovščinah, spoznavanju tujih krajev, beg pred tegobami doma itd.²

V prvih stoletjih krščanstva je imel romar poseben status. Zanašal se je lahko na podporo in pomoč, kamorkoli je prišel, zato je hitro začelo prihajati tudi do številnih zlorab. Na romanja se je tako podajalo vedno več delomrznežev, obubožanih ljudi, razuzdancev, pijancev, pustolovcev, tatov in tudi tistih, ki so se želeli izogniti vojaščini. Prav zaradi številnih zlorab je cerkev uvedla romarski potni list (epistola formata), ki so ga dobili le dobri kristjani, vredni cerkvene pomoči.³

Med vsemi oblikami potovanj oziroma gibanj prebivalstva so romanja zajela najširši spekter srednjeveške družbe, od najvišjih vladajočih krogov, prek plemstva, duhovščine, meščanstva do kmetov in služabnikov. Romanja so bila še dolgo

1 Petrič, *Slovenske božje poti*, str. 20–23; 34–35.

2 Knez, *Romanja Slovencev v času gotike*, str. 159.

3 Kuret, *Praznično leto Slovencev III.*, str. 216.

v novi vek ena redkih družbeno sprejemljivih oblik, ki je za določeno časovno obdobje omogočala ločitev od doma. Srednjeveško božjepotništvo lahko primerjamo s sodobnim turizmom in ga štejemo za njegov začetek.⁴

Romarji so se pred odhodom zbrali v večje ali manjše skupine in se nato v procesiji odpravili na zaobljubljeno božjo pot. Procesije so vodili vodniki – vojvode, ki so navadno vedeli vse o božji poti, kamor je bila procesija namenjena. Poznali so romarske legende in čudeže, skrbeli so za red in disciplino ter bili razsodniki v raznih sporih. V 19. stoletju je funkcijo vojvode prevzel farni duhovnik.⁵

V primeru, da posameznik iz takšnega ali drugačnega razloga ni zmozel sam na romanje, je lahko namesto njega, proti plačilu, romal nekdo drug. To so bili t. i. nadomestni oziroma »poklicni romarji«, navadno iz vrst najbližjih sorodnikov in znancev, lahko pa tudi duhovniki in redovniki. Marsikdo je v oporoki določil, da se po njegovi smrti zanj opravi eno ali celo več romanj. Tako je v 15. stoletju mojster Andrej, sin Pavla iz Ljubljane, meščan v Piranu, v svoji poslednji volji želel, da se zanj opravijo romanja v Compostelo, Loreto in Padovo; v ta namen je zapustil 17 zlatih dukatov.⁶

Romanja v oddaljene kraje

Priprave na daljša romanja so bile enake kot za pot v večnost. Romar je pred odhodom na svoj dom povabil prijatelje. V procesiji so šli v cerkev, kjer se je zanj opravila maša zadušnica. Iz cerkve so se vrnili v romarjevo hišo k zajtrku, kjer se je ta poslovil od družine in prijateljev.⁷ Po slovesu je romar vzel s seboj na pot zgolj najpomembnejše stvari, ki so, poleg preprostih osnovnih oblačil in obutve, hlač, srajce, telovnika, plašča, klobuka s širokimi krajci ter trpežnih čevljev, vključevale še popotno torbo, votlo bučo – čutaro za vodo ter močno palico. Zaščitni znak romarjev sta bila tudi rožni venec in školjka pokrovača, t. i. Jakobova školjka, ki je postala prepoznavni znak vseh romarjev in so jo nosili našito na klobuku ali obleki.

Lucas van Leyden: Romarja pri počitku, 1508.

4 Kosi, *Potujoči srednji vek*, str. 100.

5 Knez, *Romanja Slovencev v času gotike*, str. 159.

6 Gestrin, *Piranska potovanja v srednjem veku*, str. 76–78.

7 Kuret, *Praznično leto Slovencev III*, str. 217.

V visokem srednjem veku (12.–13. stoletje) so romanja zajela širše sloje prebivalstva. Pomemben indikator tega dogajanja je bilo ustanavljanje hospicev, ki so nastajali ob glavnih cestah, in sicer v smeri proti jadranskim pristaniščem. Prav pristanišča v Tržaškem zalivu, Istri in Dalmaciji so bila prvi cilj in zaključek kopenskih poti romarjev iz celinskega zaledja Evrope. Od tod so pot nadaljevali po morju, kar je bil najlažji in tudi najhitrejši način romanja v Rim, ostala italijanska romarska središča ter Sveto deželo. Že v 13. stoletju je postal transport romarjev tako donosen posel, da so ga Benečani v severnem Jadranu strogo nadzorovali. Leta 1228 je bil izdan dekret beneških oblasti, s katerim je bilo nad mejo Ancona – Zadar prevažanje romarjev dovoljeno le z izrecnim dovoljenjem doža. Od Zadra do Dubrovnika je bil transport romarjev svoboden. Do 15. stoletja, ko so romanja dosegala vedno večji obseg, je rasel tudi ekonomski pomen dejavnosti. Božjepotniki so obalnim mestom in lastnikom ladij prinašali velike dobičke. Tako je prihajalo do konkurence med različnimi pristanišči, npr. beneškim Koprom in habsburškim Trstom. Na cestah iz zaledja na obalo so na romarje prežali »reklamni agenti« in jih vabili v eno ali drugo pristanišče.⁸

Najstarejša in najbolj znana romarska središča:

Jeruzalem,
Santiago de Compostela,
Rim.

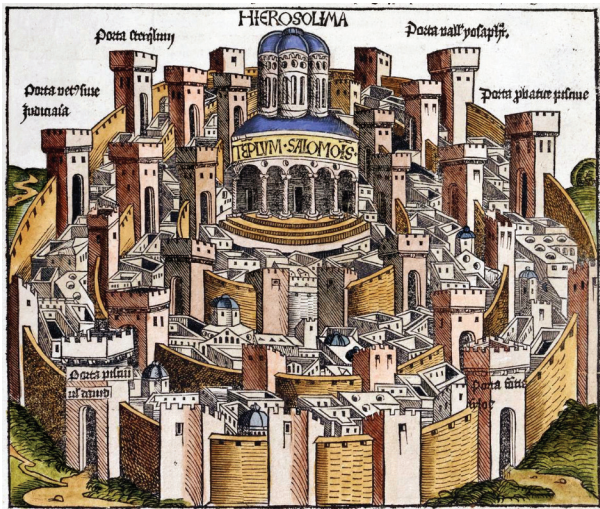
Jeruzalem

Jeruzalem je bil zelo priljubljena romarska destinacija. Mnogi so želeli obiskati kraje, kjer je Kristus živel, učil, trpel, umrl in vstal od mrtvih. Božja pot v Jeruzalem je bila dolga in nevarna. Čeprav so božjepotniki potovali v skupinah, se jih je dostikrat vrnila le peščica, ostali so pomrli na poti ali v Palestini. Potovanjem v Jeruzalem so dale močno spodbudo križarske vojne (1096–1291), kjer so se religiozni motivi združili z željo po avanturah in bojevanju. Za pot v Sveto deželo so bile, predvsem za petične romarje, glavno izhodišče Benetke. Že v sredini 14. stoletja so imeli Benečani popolno prevlado nad transportom romarjev med Benetkami in Jaffo ter Acro. Beneške ladje, ki so spomladi in jeseni redno plule proti vzhodu, so nudile najhitrejšo in najudobnejšo povezavo. Za prevoz s hitro galejo, ki je plula s pomočjo jader in veslačev, je bilo treba odšteti od 40 do 80 ducatov. Taka ladja je lahko sprejela 100–170 romarjev. Pot z njimi je bila zelo hitra, za razdaljo med Benetkami in Jaffo so v 15. stoletju potrebovali 26–45 dni. Kdor si takega potovanja ni mogel privoščiti, je lahko za 15–20 ducatov potoval na počasnejših trgovskih ladjah, ki so od Benetk do Jaffe plule okrog pol leta. Beneška ponudba je vključevala tudi »pakete« s prevozom v obe smeri, plačanimi

8 Kosi, *Potujoči srednji vek*, str. 102–105.

pristojbinami, tolmačem, vodenim ogledom svetih krajev, najemom konja ... Romanje v Palestino je bil velik finančni podvig, ki so si ga lahko privoščili le redki. Tako je npr. nürberški meščan za enoletno potovanje 1479/1480 porabil 300 dukatov, kar je bilo enako ceni hiše oziroma višini življenjskih stroškov za dobo 10 let.⁹

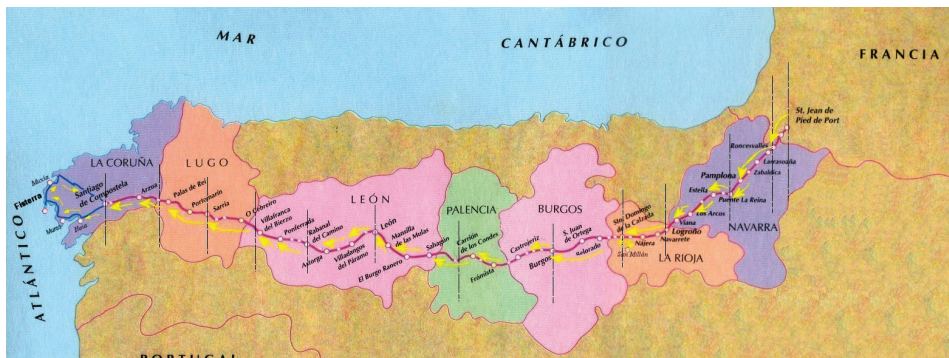
Pogled na Jeruzalem. (vir: Hartman Schedel: *Liber Chronicarum*, 1493)

Santiago de Compostela

Jakobova pot ali El Camino de Santiago je skupno ime za več romarskih poti, ki so vodile do svetišča svetega Jakoba v Composteli, ki leži v Galiciji, na severozahodu Španije. Ta božja pot je bila najbolj priljubljena v času od 10. do 15. stoletja. Po njej so množično romali tudi slovenski in škofjeloški romarji.

Potovanje k sv. Jakobu je bilo dolgo in naporno. Jakobova pot je bila sestavljena iz več odsekov, ki so vodili iz celotne srednje in dela južne Evrope preko Francije do Španije. V bližini meje med Francijo in Španijo se je v kraju Saint-Jean-Pied-de-Port začel glavni in hkrati tudi zaključni del poti, ki je potekal po nekdanji rimski trgovski cesti.¹⁰ Od tod do Santiaga so morali romarji čez celotno severno Španijo prehoditi razdaljo v dolžini 780 km. Ob poti so stali samostani, urejeni za

Glavni del Jakobove poti je potekal od meje s Francijo, čez celotno severno Španijo, v dolžini 780 km. (spletni vir)

- 9 Kosi, *Potujoči srednji vek*, str. 106–107.
- 10 Gregorač, *Romanje in identitetni procesi*, str. 208.

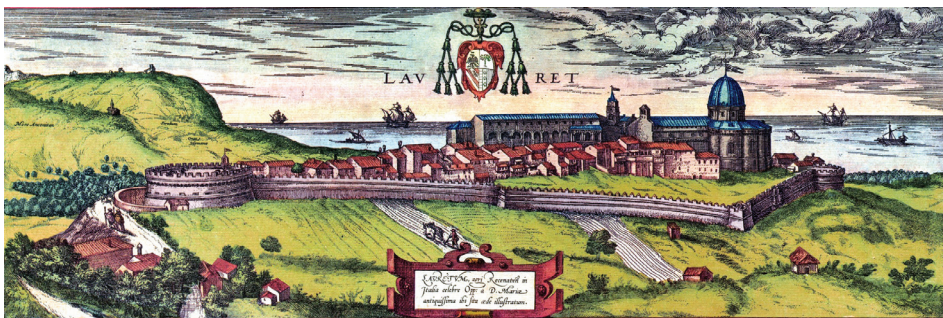
sprejem romarjev, ki so nudili prehrano, prenočišče ter zaščito pred cestnimi roparji. Tako romanje seveda ni bilo poceni, leta 1413 je romar iz Pirana za pot potrošil 12 zlatih dukatov.¹¹

Zaščitni znak vseh romarjev, ne le tistih, ki so romali k sv. Jakobu, je postala školjka pokrovača, t. i. Jakobova školjka – simbol skromnosti. Poleg simbolnega je imela tudi praktičen namen, saj je romarju služila tudi kot zajemalka za vodo.

Rim

Med pomembnejšimi romarskimi središči je bil Rim zelo obiskan kraj, saj je bil zaradi relativne bližine dostopen tudi povprečnemu slovenskemu romarju. Romarji so tja hodili na grobove apostolov in mučencev ter k papežu, nasledniku sv. Petra. Veljalo je pravilo, da je moral vsak, ki je storil zelo velik greh, k papežu po odvezo.

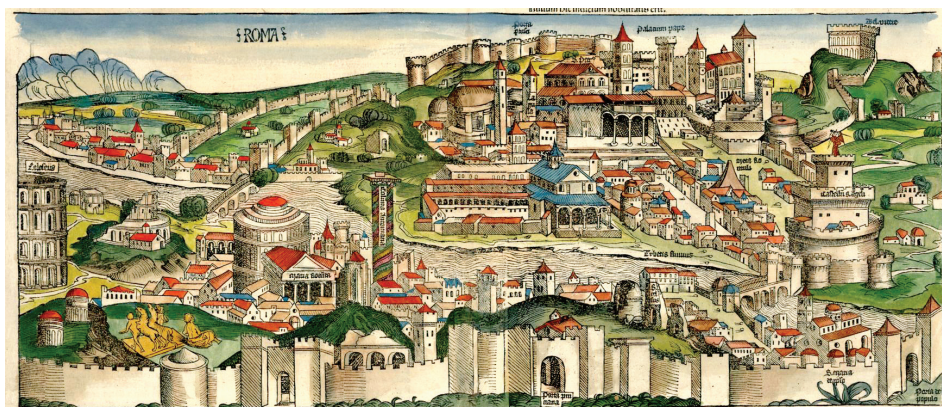
Za večino romarjev proti Rimu se je kopenska pot končala v Trstu, Kopru, Poreču ali katerem od ostalih severnojadranskih pristanišč, od koder so po morju pot nadaljevali do Ancone. Spotoma so obiskali še Loreto – italijansko romarsko središče v srednji Italiji, kjer je zraslo znamenito božjepotno svetišče Matere božje nad »sveto hišo«. Za začetek božje poti se po legendi šteje leto 1294, ko so angeli iz strahu pred muslimani sem prenesli sveto hišo iz Nazareta. Do 15. stletja je bil »kult svete hiše« zgoj lokalnega pomena, kasneje se je razširil po Italiji, v 16. stoletju pa po vsem krščanskem svetu. Leta 1632 je papež Urban VIII. prenos hiše razglasil za cerkveni praznik.

Loreto. (vir: Georg Braun & Franz Hogenberg, *Civitates Orbis Terrarum*, 1581)

Iz Loreta so pot nadaljevali proti Rimu. Nekaterim romarjem se je večno mesto tako prikupilo, da so se v njem celo za stalno naselili; tako so v Rimu nastajale cele naselbine različnih narodov. Vsaka je imela svojo cerkev, kjer se je božja beseda oznanjala v domačem jeziku, svoje gostišče, kjer so se ustavljali romarji, bolnišnico, kjer so poskrbeli za bolne rojake, in svoje pokopališče. Tudi slovenski in hrvaški romarji so imeli že pred letom 1441 v Rimu svojo nabožno bratovščino,

11 Gestrin, Piranska potovanja v srednjem veku, str. 78.

Večno mesto Rim. (vir: Hartman Schedel, *Liber Chronicarum*, 1493)

ki jo je vodil kaplan Hieronim s Ptuja. Prav na njegovo prošnjo je papež Nikolaj V. leta 1453 dovolil, da so obnovili porušeno cerkev sv. Marine ob Angelskem gradu, jo prekrstili v cerkev sv. Hieronima ter v bližini odprli gostišče za slovenske in hrvaške romarje, v katerem so lahko uživali brezplačno tridnevno gostoljubje.¹²

Glavna tri romarska središča so ostala popularna tudi v poznem srednjem veku, čeprav so kasneje prednost dobila tudi druga, bližnja romarska središča.

Porenje

Od 14. stoletja dalje je postalo tudi med Slovenci vedno bolj priljubljeno romanje v Porenje (Köln, Aachen, Trier), kamor so ciklično hodili vsakih sedem let. Romarji so se zgodaj spomladi, v manjših skupinah ali posamezno, odpravili proti Kölnu (Kelmorajn – Köln am Rhein). Potovali so po starih uvoženih in uhojenih trgovskih in prevoznih poteh; za pot v eno smer so potrebovali približno en mesec. Med potjo so se v glavnem preživljali z beračenjem in miloščino. Na poti proti Kölnu so se slovenski romarji najprej ustavili neposredno pred Kölnom, v Andernachu ob Renu. To je bilo prihodno in odhodno zbirališče tudi slovenskih božjepotnikov, kjer so imeli spravljena bandera in svojevrstno leseno vilasto razpelo – »ogrski« križ,¹³ ki so ga nesli na čelu procesije, s katero so 18. maja slovesno priromali v Köln. Tam so si vsi romarji množično ogledovali relikvije svetih treh kraljev, ki jih je leta 1164 sem prinesel Rainald von Dassel, nadškof v Kölnu, kancler in cesarski namestnik cesarja Friderika I. Barbarosse (1152–1190), ki je leta 1162 zavzel Milano, kjer so se pred tem v majhni cerkvi sv. Eustorgiusa hranile trikraljevske relikvije. V skladu z odredbo papeža Bonifacija IX., iz leta 1394,¹⁴ so 29. junija na vsakih sedem let relikvije izpostavili javnemu

12 Kuret, *Praznično leto Slovencev III*, str. 215; Kosi, *Potujoči srednji vek*, str. 109.

13 Za razumevanje termina »ogrski križ« in osvetlitev problematike poimenovanja porenskih romarjev glej Stabej, *Staro božjepotništvo Slovencev v Porenje*, str. 149–152; 164.

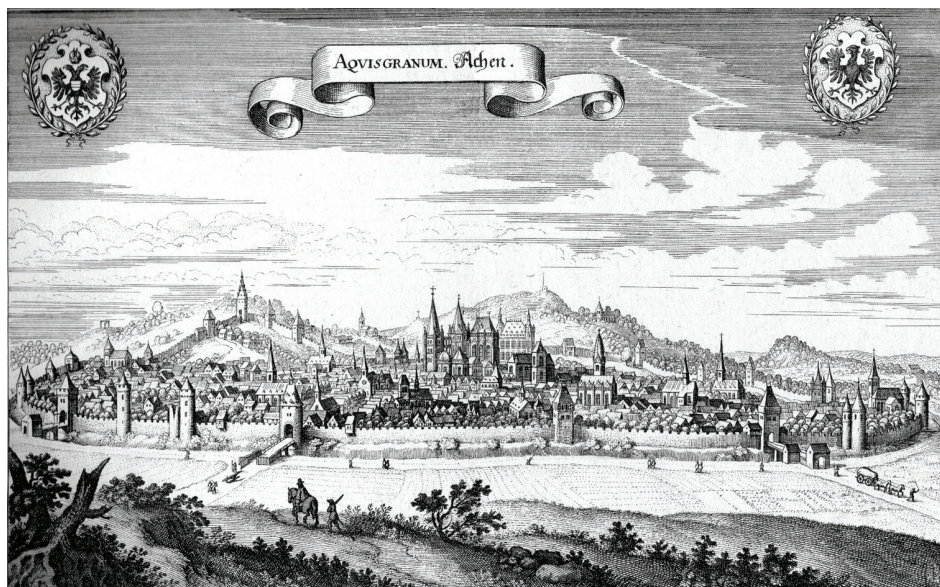
14 Stabej, *Staro božjepotništvo Slovencev v Porenje*, str. 146–147.

Köln. (vir: Hartman Schedel, *Liber Chronicarum*, 1493)

čaščenju. Slovenski romarji so se v Kölnu zadrževali med 18. majem in 30. junijem. Nastanjeni so bili v gostišču Ipperwald, ustanovljenim leta 1334, ki je bil glavno slovensko središče, včasih se je v njem zadrževalo po več sto romarjev. Tu so poleg strehe nad glavo dobili tudi brezplačne obroke hrane.

1. julija, ko je bil uradni del romanja v Kölnu zaključen, so pot nadaljevali proti **Aachnu** («Cahen»), k »svetim močem«. Tam so po običaju, uveljavljenem po veliki kugi leta 1349, tako kot v Kölnu, vsakih sedem let, od 10. do 24. julija, postavili na ogled štiri dragocene relikvije (Marijino porodno obleko, Jezusove pleniče, s Kristusovo krvjo namočen ledveni prst s križa ter tančico, v katero je bilo po

Mestna veduta Aachna. (vir: Matthäus Merian, 1647)

obglavljenju zavito truplo Janeza Krstnika), ki so se v dvorni kapeli hranile že od časa Karla Velikega. Kako pogosto so slovenski romarji zahajali v Aachen pove dejstvo, da smo imeli v kapeli sv. Nikolaja (v aachenski stolnici) že konec 14. ali v prvi polovici 15. stoletja svoj oltar, posvečen Devici Mariji in cerkvenim učiteljem: sv. Avguštinu, sv. Hieronimu, sv. Gregorju in sv. Ambrožu. Ob tem oltarju sta 26. junija 1495 mesti Ljubljana in Kranj ustanovili beneficij Device Marije in štirih cerkvenih učiteljev za lastnega duhovnika, veččega slovenščine, ki je moral pri slovenskem oltarju enkrat tedensko brati mašo ter nuditi romarjem zakramente. Beneficij, tako kot tudi oltar, sta se v začetku 17. stoletja preimenovala v beneficij oziroma oltar sv. Cirila in Metoda. Beneficij je ob slovenskem oltarju obstajal 240 let (1495–1734), saj je v začetku 18. stoletja slovenska srednjeveška romarska gorečnost začela postopoma ugašati. Nikakor ne moremo govoriti o koncu slovenskih romanj v Porenje, moramo pa se soočiti z dejstvom, da ta niso bila več tako množična. Iz ohranjenih listin je razvidno, da so se v Ljubljani leta 1726 zadnjič zanimali za usodo slovenskega oltarja in beneficija v aachenski stolnici. V naslednjih letih je beneficij dokončno zamrl, oltar pa so odstranili.¹⁵

Slovenski romarji so se v Aachnu kot gostje mesta in nekaterih samostanov zadrževali od 9. do 13. julija,¹⁶ nato pa so se odpravili proti **Trierju**, kjer so hranili Gospodovo sveto suknjo.¹⁷ Tam se je romanje zaključilo tudi za najbolj zagrete božjepotnike, ki so dolgo potovanje v tuje kraje s pridom izkoristili ne le za molitev, ampak tudi za razvedrilo in družabnosti, na kar kaže njihovo večtedensko bivanje v Porenju, kjer bi sicer za ogled in čaščenje relikvij potrebovali bistveno manj časa.

Trier. (vir: Georg Braun & Franz Hogenberg, *Civitates Orbis Terrarum*, 1572)

- 15 Stabej, Staro božjepotništvo Slovencev v Porenje, str. 154-160; Knez, Romanja Slovencev v času gotike, str. 167; Kosí, *Potujoči srednji vek*, str. 111.
- 16 Knez, Romanja Slovencev v času gotike, str. 167.
- 17 Gospodovo sveto suknjo je stolnici v Trierju podarila sv. Helena (250–330), mati cesarja Konstantina Velikega.

Domače romarske poti

Ker so bila romanja v daljne kraje povezana z velikimi finančnimi izdatki, poleg tega pa so zahtevala precej časa, si jih vsi verni kristjani iz tega ali onega razloga niso mogli privoščiti. Posebej je to veljalo za kmete, ki ne le da v večini niso zmogli velikih finančnih izdatkov, predvsem so bili vezani na vsakdanja kmečka opravila. Delo na polju ni moglo dolgo čakati, živina v hlevu pa še manj. Zato so v srednjem in novem veku nastale številne božje poti na domačih tleh, kjer so častili različne svetniške osebnosti. Romanja k domačim svetiščem so bila navadno krajša, trajala so le nekaj dni. Obiskovali so jih predvsem ljudje iz bližnjih vasi in krajev. Kmetje so romali predvsem v času med veliko (15. avgust) in malo mašo (8. september), ko je bilo dela na polju manj. Med potjo so se okrepčali v gostiščih za romarje v bližini svetih krajev, prespali pa so navadno kar ob ali v romarskih cerkvah.

Nastanek večine domačih božjih poti je neznan ali zavit v legendo. Največ jih je bilo posvečenih Mariji, saj je ona v očeh vernikov, v primerjavi z drugimi svetniki, bolj razumevajoča, bolj univerzalna, v nebesih povišana nad vse svetnike in angele, na splošno ima večjo moč uslišanja. V času gotike je dobila veljavo vesoljne priprošnjice in varuhinje človeštva, kar je postalo še bolj očitno v baroku.¹⁸

Verniki so obiskovali številna Marijina in svetniška božja pota,¹⁹ ki so nastajala že vse od druge polovice 6. stoletja dalje. Marsikatera izmed njih se danes nahajajo izven državnih meja, na slovenskem etničnem ozemlju:

Barbana pri Gradežu (582), Štivan pri Devinu – Janez Krstnik (pred 611), Gospa Sveta na Koroškem (760), Svete gore na Štajerskem (pred letom 1000).

10. stoletje: Log pri Vipavi, Ruše pri Mariboru.

12. stoletje: Lesce na Gorenjskem, Žihpolje in Otok ob Vrbskem jezeru na Koroškem, Maria Zell na avstrijskem Štajerskem, Sv. Primož nad Kamnikom, Sv. Hema na Koroškem.

13. stoletje: Blejski otok, Velesovo pri Kranju, Petrovče pri Celju, Dobrova pri Ljubljani, Svete gore pri Litiji.

14. stoletje: Višarje, Crngrob, Polje pri Ljubljani, Male Vodenice pri Kostanjevici na Krki, Železna Kapla na Koroškem.

15. stoletje: Šmarna gora, Ptujška Gora, Tabor pri Podbrezjah, Homec pri Kamniku, Sveta Planina nad Trbovljami, Kokarje v Savinjski dolini, Tinjska Gora na Štajerskem, Tri fare, Žeželj.

16. stoletje: Zagorje pri Pilštanju, Strunjan, Sveta Gora pri Gorici, Mengore pri Tolminu, Nova Štifta pri Gornjem gradu, Kalobje na Štajerskem, Sv. Jošt nad Kranjem.

18 Knez, Romanja Slovencev v času gotike, str. 171.

19 Kuret, *Praznično leto Slovencev III*, str. 219–221.

17. stoletje: Kostanjevica pri Gorici, Nazarje v Savinjski dolini, Devica Marija v Puščavi pri Mariboru, Podgorje v Rožu, Žalostna gora pri Mokronogu, Ljubno na Gorenjskem, Ledinica pri Žireh, Nova Štifta pri Ribnici, Sv. Jožef nad Celjem, Sv. Trojica v Slovenskih goricah, Sv. Trojica pri Vrhniki, Sv. Trojica nad Pivko, Sv. Trojica na Gojki nad Frankolovim.

18. stoletje: Kropa, Brinjeva gora nad Zrečami, Žalostna gora pri Preserju, Žetale, Mati božja dobrega sveta nad Kostanjevico ob Krki, Kokra na Gorenjskem, Radmirje – sv. Frančišek Ksaverij, Krka pri Stični – sv. Kozma in Damijan.

V času baroka (17. in 18. stoletje) je izjemen razcvet doživela božja pot na Višarje, njeni začetki segajo že v 14. stoletje. Sezona romanj na Višarje se je vsako leto začela na praznik Kristusovega vnebohoda in je trajala do prve nedelje v oktobru. Vsako leto so tako ob določenem času na Višarje prihajale romarske procesije iz različnih krajev, redni udeleženci so bili tudi Ločani. Njihova procesija je prispe-la vedno ob istem času, in sicer v soboto pred sveto Trojico.²⁰ V 18. stoletju je Višarje letno obiskalo 100 000 romarjev in vse do nastanka brezjanske božje poti, v drugi polovici 19. stoletja (1863), je ostala osrednja slovenska božja pot.

Bližnje božje poti loških romarjev

Tudi loški romarji so zahajali na številne bližnje in malo bolj oddaljene božje poti: Sv. Andrej nad Zmincem, Sv. Volbenk v Poljanski dolini, Ledinica pri Žireh, Sv. Trije Kralji nad Žirmi, Dražgoše, Crngrob, Sv. Jošt, Velesovo, Ljubno, Tabor pri Podbrezjah, Kropa, Lesce, Blejski otok, Sv. Peter v Komendi, Homec, Šmarna gora, Dravlje, Dobrova in Polje pri Ljubljani, Štepanja vas, Nova Štifta na Štajerskem, Sveta Gora pri Gorici, Višarje, Gospa Sveta na Koroškem, Maria Zell na Štajerskem, Otok ob Vrbskem jezeru, Trsat, Sv. Hema v Krki na Koroškem ...

S Škofjo Loko je bilo neposredno povezano tudi kranjsko romanje v Krko, ki je prvič izpričano leta 1607. Takrat so Gorenjci sklenili, da bodo vsako leto roma-li k Hemi v Krko, in sicer četrty petek po veliki noči. Povod za romanje je bila legenda, da je Hema v Škofji Loki želela zgraditi cerkev, ker pa to Gorenjcem ni bilo všeč, so jo pregnali iz dežele, zato je na Ljubelju Kranjecem rekla, da ji bodo morali slediti na Koroško, če bodo hoteli imeti dovolj hrane. Zaradi slabih letin so začeli romati v Krko, užaljeno Hemo so hoteli prositi odpuščanja in jo spraviti v dobro voljo. Romanje je imelo izhodišče v loškem hribovju (Javorje, Sv. Lenart, Škofja Loka). S seboj so nosili zločljivo bandero, ki je imelo na eni strani sv. Jakoba, na drugi pa sv. Hemo; shranjeno je bilo v župnijski cerkvi v Javorjah. Romanje je trajalo od torka zvečer do petka, ko so proti večeru prišli do Heminega groba v Krki. To romanje je zamrlo šele po letu 1938.²¹

20 Knez, Romanje na Višarje, str. 316.

21 Till, Hema Krška, str. 36–39.

Votivne podobe in votivni darovi

Ko so se romarji na božjih poteh zahvaljevali za prejeto božjo milost ali prosili zanjo, so to velikokrat izrazili s podobo. Tako so nastale **votivne podobe** (ex voto – po zaobljubi), ki jih še danes najdemo v marsikaterem božjepotnem svetišču. To so večinoma preprosti izdelki podeželskih podobarjev in slikarjev samoukov. Naročnik, ki je po čudežu ozdravel ali se rešil iz življenjske nevarnosti, se je dal naslikati bolnega v postelji ali sredi usodnega dogodka. Na vrhu, v oblakih, se pojavlja Marija ali kak drug svetnik – božjepotni zavetnik, ki prinaša pomoč in rešitev. Spodaj je pogosto kratek opis dogodka in navadno še napis ex voto ter letnica.

Nekaj votivnih podob hranimo tudi v Loškem muzeju. Dve izhajata iz romarske cerkve s Sv. Andreja nad Zmincem. Prva prikazuje bolnico v postelji, nanjo sveti žarek milosti sv. Andreja, upodobljenega na oblaku v zgornjem delu slike. V ozadju, v sredini, so ob romarski cerkvici sv. Andreja upodobljeni štirje romarji, umeščeni v gorato krajino. Podoba je nastala v delavnici Jamškov, datirana je v leto 1675. Druga prikazuje pred svetim Andrejem stoječo žensko z rožnim vencem v rokah, ki prosi, oziroma se zahvaljuje za prejeto milost. Tudi ta podoba je nastala v delavnici Jamškov, datirana pa je v leto 1677. Zadnja votivna podoba, ki jo hranimo v Loškem muzeju, izhaja iz cerkve sv. Volbenka v Poljanski dolini. Prikazuje klečečega romarja s sklenjenimi rokami, ki se sv. Volbenku zahvaljuje za

Votivna podoba z bolnico v postelji, Sv. Andrej nad Zmincem;
hrani Loški muzej Škofja Loka. (foto: Jože Štukl)

prejeto milost. Svetnik je, skupaj s pomanjšano cerkvijo, upodobljen na oblaku, obdanem z angeli, od njega pa proti prosilcu sije žarek milosti; datirana je v leto 1744. Z loškega področja je znana še ena votivna podoba, ki jo hrani Slovenski etnografski muzej.²² Kot lahko razberemo iz napisa v spodnjem delu upodobitve, je nastala leta 1815, v znamenje zahvale Kristusu za pomoč pri ozdravitvi ranjenega očesa majhne deklice. Izhaja iz cerkve na Križni Gori.

V mnogih božjepotnih cerkvah so še danes ohranjeni leseni, voščeni, železni in iz srebrne pločevine izdelani **votivni darovi**. Kdor je hotel samega sebe priporočiti zavetniku ali prositi za zdravje obolelega dela telesa, je na oltar postavil voščeno podobo človeka, roke, noge, oči ipd.²³ Podoba voščene srca je pomenila priprošnja za srečo v ljubezni in slogu v družini, medtem ko so za zdravje živine prinašali voščene figurice konj, goveda, prašičev, ovc ... V zahvalo za uslišane prošnje in ozdravljenje bolnikov so romarji prinašali tudi zahvalne darove v obliki bergel, palic, prevez za oči, zahvalnih pisem, rešeni jetniki pa svoje verige in okove.

Večina tovrstnih predmetov se na Loškem ni ohranila, z izjemo petindvajsetih votivnih živalskih figuric, krav, konjev in prašiča. Figurice so izdelane iz lesa, poslikanega z oljnimi barvami oziroma prevlečenega z voskom. Sodijo v skupino votivnih figuric, namenjenih večkratnemu votiranju ob godu patrona, ki je zaščitnik živine. Vse ohranjene figurice hranimo v Loškem muzeju, izhajajo pa iz cerkve v Sori (sv. Štefan) in Stari Loki (sv. Jurij); časovno jih umeščamo v 19. stoletje.

Votivne figurice konj, goveda in prašiča iz Sore in Stare Loke, polihromiran les, vosek; hrani Loški muzej Škofja Loka. (foto: Jože Štukl)

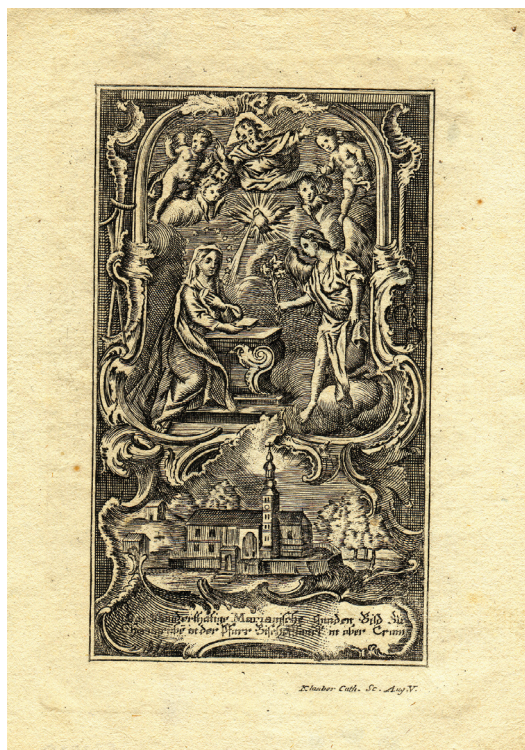
22 Makarovič, *Slovenska ljudska umetnost*, str. 118.

23 Kuret, *Praznično leto Slovencev III*, str. 237.

Svetinjice in podobice

Svetinjice sv. Frančiška Ksaverija (1), loretske Marije (2), svetogorske Marije (3) in višarske Marije (4), 18. stoletje; hrani Loški muzej Škofja Loka. (foto: Jože Štukl)

Božjepotna podobica iz Crngroba, 18. stoletje; hrani Loški muzej Škofja Loka. (foto: Jože Štukl)

V vseh pomembnih romarskih središčih so prodajali podobice, svetinjice in druge devocionalije, ki so jih romarji zase, za svoje domače in prijatelje kupili in odnesli domov. Nemogoče si je namreč predstavljati, da bi se romar iz daljnih ali bližnjih romarskih poti vrnil brez materialnega dokaza o opravljeni zaobljubi. Svetinjice in podobice so bile predvsem spomin na opravljeno božjo pot, hkrati pa so bili prepričani, da so čudodelne, tako kot svetniki, ki so bili na njih upodobljeni. Zato so jih doma skrbno hranili in čistili, da bi z njihovo pomočjo dosegli blagoslov zase, za svoje bližnje, delo, polja in živino. Svetinjice so tako najpogosteje nosili okrog vratu, jih obešali na rožne vence, dajali v roke pokojnim in jih pokopavali z njimi. Prav tako so jih dajali v korita za krmljenje živali ter zakopavali v polja proti plevelu in najrazličnejšim škodljivcem. Svetinjice so se, ker so bile izdelane iz najrazličnejših kovin, ohranile v veliko večjem številu kot podobice, ki so bile izdelane iz bolj minljivega materiala – papirja. Podobice so v domovih navadno pribili na steno ali vrata, lahko so jih dali v okvir in obesili v hiši kot »hišni žegen«, pogosto so jih lepili v omare in na notranjo stran pokrovov kmečkih skrinj, kjer so se mnoge ohranile vse do današnjih dni.

LITERATURA:

- Gestrin, Ferdo: Piranska potovanja v 15. stoletju. V: *Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino* 23, Ljubljana : Zgodovinsko društvo za Slovenijo, 1975, str. 74–80.
- Gregorač, Andrej: Romanje in identitetni procesi. V: *Etnolog : glasnik Slovenskega etnografskega muzeja* 15, Ljubljana : Slovenski etnografski muzej, 2005, str. 205–227.
- Knez, Darko: Romanja Slovencev v času gotike. V: *Gotika v Sloveniji. Svet predmetov*, katalog, Ljubljana : Narodni muzej, 1995, str. 157–173.
- Knez, Darko: *Svetinjice iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije*. Ljubljana : Narodni muzej Slovenije, 2001, 288 str.
- Knez, Darko: Romanje na Višarje. V: *Theatrum Vitae et Mortis Humanae*, Ljubljana : Narodni muzej Slovenije, 2002, str. 309–329.
- Kosi, Miha: *Potujoči srednji vek : cesta, popotnik in promet na Slovenskem med antiko in 16. stoletjem*. Ljubljana : ZRC SAZU, Založba ZRC, 1998, 344 str.
- Kuret, Niko: *Praznično leto Slovencev : starosvetne šege in navade od pomladi do zime*. Tretji del Jesen, Celje : Mohorjeva družba, 1970, 240 str.
- Makarovič, Gorazd: *Slovenska ljudska umetnost : zgodovina likovne umetnosti na kmetijah*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1981, 429 str.
- Petrič, Franci: *Slovenske božje poti*. Ljubljana : Družina, 2008, 568 str.
- Stabej, Jože: Staro božjepotništvo Slovencev v Porenje. V: *Razprave. [Razred 2], Razred za filološke in literarne vede VI*, Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1965, str. 141–216.
- Till, Jože: Hema Krška. V: *Emina romarska pot : zbornik referatov/Posvet o sv. Emi, Podsreda, 7. junij 2007*, Podsreda : Kozjanski park, 2007, str. 33–43.

Summary

Pilgrimage far and near in the Middle and Modern Ages

Pilgrimage is one of the oldest forms of travel to specific places for religious reasons. Pilgrimage is not an attribute of Christianity alone, it is familiar in all world religions. Christians set out on a pilgrimage in order to atone for a sinful life and to seek a blessing of the soul. A pilgrimage could also be undertaken as a vow. Similarly, anyone on whom the penance of pilgrimage had been imposed was obliged to go. Pilgrimages to distant places were very popular in the Middle Ages. Such journeys involved large financial outlays and many dangers, so pilgrims prepared for them similarly as for a journey to eternity. The most distant and also most expensive pilgrimage destinations were to the tomb of St. Jacob the Elder in Compostello (in north-western Spain) and to Jerusalem, which was especially popular among pilgrimage centres also because many wanted to visit the Biblical places where Christ lived, taught, suffered, died and rose again from the dead. The Crusades (1096-1270) also gave additional stimulus for pilgrimage to Jerusalem, in which religious motives combined with the desire for adventure and fighting. Among pilgrimages to distant places, the closest was Rome, which was also therefore most accessible in cost terms. On the way to Rome, pilgrims also visited Loretto – an Italian pilgrimage centre in central Italy, where the pilgrimage shrine to the Madonna rose above the »holy house«.

From the 14th century onwards, pilgrimage was popular to the Rhine (Köln, Aachen, Trier), which was walked cyclically, every seven years. Pilgrims were drawn to Köln, where they could marvel at the reliquaries of the Three Kings, they went to Aachen »to divine power« and in Trier they honoured the sacred vesture of the Lord. Because pilgrimages to distant places involved large financial expenditures and also demanded significant time, not all Christians could afford the cost, for one reason or another. So in the Middle and Modern Ages, many pilgrimages on local territory emerged, where Mary and various saints were worshipped. Pilgrimages to local shrines were normally shorter, lasting only a few days. They were mainly visited by people from nearby villages and settlements. Pilgrims brought to all pilgrimage centres votive images and very varied votive offerings, made from wax, wood, iron and silver plate, and brought home very varied devotionalia as a memento of the pilgrimage performed and a blessing for themselves, their families, friends, work, the fields and livestock..